

שיעור כללי

מחלוקת סומכוס וחכמים טעמים ומקורות

היום נעסוק במחלוקתם של חכמים וסומכוס האם בספק ממון אומרים יחלוקו או המוציא מחבירו עליו הראיה. נראה את הסוגיות ואת דברי הראשונים בביאור ענין דררא דממונא. נעיין בדברי האחרונים בטעמי מחלוקתם ונראה מספר מקורות אפשריים לדבריהם.

סוגייתנו

- יש לראות סוגיית הגמ' ב: 'לימא מתניתין דלא כסומכוס' עד ג. 'לימא מתניתין דלא כרבי יוסי'.
  - יש לראות מקור מחלוקתם של סומכוס וחכמים בגמרא בבא קמא מו: במשנה 'שור שנגח את הפרה' ובגמ' שם 'אמר רב יהודה אמר שמואל' עד 'למה לי למימר זה כלל גדול בדין'
- בביאור ענין דררא דממונא יש לראות שיטות הראשונים:
  - רש"י בד"ה 'דררא דממונא', תוספות בד"ה 'היכא דאיכא', חידושי הרמב"ן בסוגייתנו.
    - להבין דברי הרמב"ן יש לראות את סוגיית הגמ' בבא בתרא לד: 'זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי' עד לה: 'אי דמר לא דמר ואי דמר לא דמר'. (והבאנו את לשונו של רבינו גרשום שם)
    - וראה מה שכתב הרשב"א בחידושו לתמוך בשיטת רש"י.

דברי האחרונים בטעם מחלוקת סומכוס וחכמים

- ראה דברי קונטרס הספיקות כלל א' אות ה'.
  - להבין דבריו יש לראות גמ' חולין י: 'מנא הא מילתא דאמור רבנן' עד 'דאמרינן אוקי אחזקיה'.
- וראה מה שכתב בספר מלא הרועים 'ממון המוטל בספק' אות ב'.
- וראה מה שכתב רבי שמעון שקופ בספר שערי יושר שער ה' פרק י'.

סוגיות נוספות לעיון

- גמרא סנהדרין ו. מחלוקת רבי מאיר וחכמים אם פשרה דורשת שלשה או לא וראה דברי רש"י שם.
  - וראה עוד סנהדרין לב: 'דריש לקיש רמי' עד 'ומעלות שכר זו לזו'
- גמרא בבא קמא מה: במשנה וגמ' שם לגבי מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה.
  - וראה הרשב"א בשם הראב"ד שם ומחלוקת האמוראים אם פלגא ניזקא קנסא או ממונא בבבא קמא טו.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף מו עמוד א

/מתני'. שור שנגח את הפרה ונמצא עובר בה בצדה, ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה – משלם חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד. וכן פרה שנגחה את השור ונמצא וילדה בצדה, ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה – משתלם חצי נזק מן הפרה ורביע נזק מן הולד. גמ'. אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי סומכוס, דאמר: ממון המוטל בספק חולקין, אבל חכמים אומרים: זה כלל גדול בדין המוציא מחבירו עליו הראיה.

חידושי הרמב"ן מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

דררא דממונא. פרש"י ז"ל חסרון כיס שאם תחייבונו שלא כדין הרי חסר ממון ואם תפטרנו שלא כדין נמצא זה חסר ולד פרתו, משמע לאפוקי מציאה דלא קא חסר ממונא ולאפוקי מקח וממכר דקא מהדר ליה דמי, ואין פירוש זה נכון דקשיא עליה הא דאמרינן בפ' חזקת הבתים זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי ואמר ר"נ כל דאלימ גבר ואקשינן עליה מדתנן המחליף פרה בחמור, ופריק התם איכא דררא דממונא למר ודררא דממונא למר אבל הכא אי דמר לאו דמר, משמע דליכא דררא דממונא בזה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי והא אית בה חסרון כיס. אלא ה"פ דררא דממונא היינו עיקר תביעת ממון, כלומר דגבי המחליף פרה בחמור מוכר אית ליה חזקה גמורה דשלו היתה קודם לכן ושלו הוא תובע, ולוקח נמי שלו היא עבשו ואין בזה מחלוקת הילכך שלו הוא תובע, אבל בארעא דר"נ ליכא לחד מינייהו חזקה גמורה בלא מחלוקת, וכן פי' ה"ר שמואל ז"ל וכן אתה מפרש דררא דטומאה האמורה בפ"ק דמס' נדה (ו' א') ובפרק חומר בקודש, כלומר שהחזקה שם עיקר טומאה וחזקתה, ובמסכת שבועות (מ"א א') נמי דררא דממונא האמור שם כן פירשו כמו שכתבנו ולא כדברי רש"י ז"ל, ושמעתי שבתרגום ירושלמי מידי תבקשנו מן ידי תדריניה כלומר מידי תתבענו כאדם התובע ממונו העומד בחזקתו, ובפר"ח ז"ל במסכת שבועות ג"כ מצאתי שפי' דררא דממונא עיקר ממון.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף לד: לה:

זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי – אמר רב נחמן: כל דאלימ גבר. ומאי שנא משני שטרות היוצאין ביום אחד, דרב אמר: יחלוקו, ושמואל אמר: שורא דדייני? התם ליכא למיקם עלה דמילתא, הכא איכא למיקם עלה דמילתא. ומאי שנא מהא דתנן: המחליף פרה בחמור וילדה, וכן המוכר שפחתו וילדה, זה אומר עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר משלקחתי ילדה – יחלוקו? התם – להאי אית ליה דררא דממונא, ולהוא אית ליה דררא דממונא, הכא – אי דמר לא דמר, ואי דמר לא דמר.

ומ"ש משני שטרות היואלין ביום אחד. שהיו שניהן באין שהלכו לו כאחד ביום א' ולכל א' מהם משועבד קרקע ומכרו לא' והן באין לטורפן ואין שטר א' מהם מוקדם מחזירו [דף לה עמוד א] דרב אמר יחלוקו. שניהן:

ושמואל אמר שודא דלייני. כלומר להיכא שחיטה דעת ז"ל שדעת הלוה מחבב טפי להווא מלוה יהבי' לפי שמחבבו יותר הקדימו אותו וזהו ממנו ושיעבד לו קודם לזה (שמוטב ליתנו) והא' שלו ובחר ז"ל אזלי' והכא אמאי אמרי' כל דאלים גבז:

התם ליכא למיקם עלה דמלחא. משום דהנהו תרי שטרי תרוייהו שוין בזמון ולא מצי לאחזוקי האי טפי מאידך מש"ה אמר מר יחלוקו ומר אמר שודא דלייני:

אבל הכא איכא למיקם עלה דמלחא. דכל חד מינייהו מצי מייתי היום ומחר עדים דלידיה היא ולא דחזריה משום הכי לא אמרי' דיחלוקו אלא כל דאלים גבז:

המתחילי פרה בחמור. לאורחא דפריה לחלוקי ואורחא דשפחה לזבוי:

[דף לה עמוד ב] התם להאי אית ליה דלכא [דממונא] בגוה. דקודם מכירה הות ממוניה דהאי ובחר מכירה לאידך ואין ידוע ממונו של מי ילדה מש"ה יחלוקו:

חידושי הרשב"א מסכת בבא מציעא דף ב עמוד ב

ומיהו הא דאמרינן הכא ולא ק"ו הוא משמע לכאורה טפי כפי' רש"י ז"ל דה"ק ומה התם דודאי חד מינייהו מפסיד דע"כ כוליה דחד מינייהו הוא ובשאתה חולקו ביניהם אתה מפסיד ודאי ממון לאחד מהם ואפ"ה אמר סומכוס יחלוקו הכא דאפשר דחלוקתם כדין דלמא דתרוייהו היא לא כ"ש. ע"כ ב"ל דהכי פי' דרא דממונא הפסד ממון והתם פי' עיקר תביעת ממון ולשון אחד הוא המתחלק לשני עניינים, ויש לנו כזה הרבה בתלמוד.

קונטרס הספיקות כלל א אות ה

ה וראוי להתבונן חזקת מרא קמא בממונא מנלן דאזלינן בתרה, בשלמא חזקת ממון מהסברא שמייע להו כדאמרי בריש הפרה [ב"ק מ"ו ע"ב] סברא הוא וכו', אבל חזקת מרא קמא שאין שום אחד מוחזק בו שיד שניהן שוה בו, מנלן דלוקמה בחזקת מרא קמא ועל אידך שדינן לאתויי ראייה. ואפשר לומר דחזקת מרא קמא בממונא מכח חזקה קמייתא דאיסורא הוא דאתיא, וכמו דבכל ספק איסורא מעמידין הדבר בחזקת מה שהיה מתחילה קודם שנולד הספק בין להתירא בין לאיסורא כדיליף בפ"ק דחולין [י' ע"ב], הכי נמי בממונא כשנולד בו ספק אם הוא של ראובן או של שמעון מעמידין אותו בחזקת מי שהיה מתחילה. אבל קשה דאם כן מאי טעמא דסומכוס דפליג על חזקת מרא קמא בממונא, וכי סלקא דעתך לומר דאיהו יפלוג נמי על חזקה קמייתא באיסורא. ואפשר לומר דטעמא דסומכוס משום דסובר דכל ממון המוטל [בספק] חשיב כאילו שניהן מוחזקין, כמ"ש התוס' בפרק השואל [צ"ז ע"ב ד"ה לימא], דחשיב אליביה כאילו כל אחד מוחזק במחצה ומשום הכי לא אזלינן ביה בתר מרא קמא נגד חזקת ממון, אבל לרבנן לא מיחשיב כאילו כל אחד מוחזק במחצה, וכיון דאין כאן חזקת ממון אזלינן בתר חזקת מרא קמא כמו באיסורא בתר חזקה קמא. ואפשר עוד לומר, דחזקת מרא קמא בממונא לא מחזקה קמא דבאיסורא אתיא, דממונא מאיסורא לא ילפינן בכה"ג, וחזקת מרא קמא מעין חזקת ממון ממש היא, דכמו דבחזקת ממון הסברא נותנת שאין להוציא הימנו בלי ראייה, הכי נמי אין להוציא מחזקת מרא קמא בלי ראייה, דכל שידוע שהיתה שלו מתחילה, אף שהוא עומד ברשות הרבים או באגם, בי גזא דבעלים איתא, וחשיבין ליה כאילו עדיין הוא מוחזק, דדל ספיקא מהכא תשאר ביד הבעלים הראשונים.

תלמוד בבלי מסכת חולין דף י עמוד ב

מנא הא מלתא דאמור רבנן אוקי מילתא אחזקיה? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, אמר קרא: ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר את הבית שבעת ימים, דלמא אדנפיק ואתא בצר ליה שיעורא! אלא לאו משום דאמרינן אוקי אחזקיה

רש"י מסכת חולין דף י עמוד ב

הא דאמור רבנן כו' – צמקומות הרבה סמכו על החזקה לאסור ולהתיר כי ההוא דלעיל.

ויאלא הכהן וגו' – דבעינן דניפוק מכל הבית ואח"כ יסגיר את הדלת ואף על גב דאיכא למימר דלמא עד דנפיק ואחי צליר ליה שיעוריה מכגריס ונמלא שללא היה נגע בשעת הסגר ואין הסגרו הסגר דכמאן דליתיה דמי.

מלא הרועים

ב אִיךְ שֵׂטִים מִמֶּנּוּ דִּין בְּרוּר לֵאמֹר כִּי אֵלֶּיךָ עֲשׂוּתִים
יֵשׁ סֶפֶק לְבִדּוֹ וְלֹא כִּי עֲשֵׂה דְבָרֶיךָ קֶשֶׁה עַל אֲמִתּוֹת לְמַעַן לֹא
אֵלֶּיךָ בְּתֵר חֻזְקָת מִמֶּנּוּ דֵּלֵךְ חֻזְקָה דְּאוֹרֵייתָהּ וְכֹהֲלֵיךָ וְזֹרְפֵיךָ עַל
כְּחֻזְקָת וְלֹא דְמִיד כְּגֹלֵד הַסֶּפֶק אִם מְשַׁנְּחָה יְלֵדָה אִם עַד שֶׁלֹּא
נִגְחָה אִלְּכֵי אִתְּרֵךְ חֻזְקָת מִמֶּנּוּ דִּידֵיךָ וְכֵן בְּהַמְשָׁלֵל זֶה אֹמֵר שְׂאוּלֵס
זֶה אֹמֵר שְׂטֵרֵס הַיֶּכֶף כְּגֹלֵד הַסֶּפֶק שֶׁזֶה שְׂאוּלֵס מֵהַסֶּפֶק אִתְּרֵךְ
חֻזְקָת מִמֶּנּוּ דְּהַשְׂאוּלֵל וְלִכְךָ הוֹלְקֵיךָ אֲבָל כִּיכָא דְאִין סֶפֶק לְבִדּוֹ בְּלֹא
עֲשׂוּתִים אִלְּכֵי אִתְּרֵךְ חֻזְקָת מִמֶּנּוּ כִּיּוֹן שֶׁלֹּא וְפֵל סֶפֶק לְבִדּוֹ כִּלְל
וְכֹה מוֹחֲזֵק בְּמִמּוֹס :

שערי ישר שעה פרק י

ונלענ"ד דשאני דין יחלוקו מדין המע"ה, דהנה בדין יחלוקו בדבר דמונא לסומכוס או לדין היבא דליבא חזקת מרא קמא, והבעלי דינים יודעים האמת ואחד מהם רוצה לגזול את חברו, וגם אין החלוקה יכולה להיות אמת, לכאורה קשה איך עושים ב"ד דין כזה לספות איסורא לאיניש ליתן לו מחצה שהוא גילה ממש. ונראה לענ"ד שדין חלוקה בכה"ג הוא ענין פשרה, וההבדל בזה מפשרה דעלמא דהתם הבעלי דינים מתפשרים מרצונם ומקנים או מוחלים זה לזה, והכא הוא פשרה בע"כ של הבע"ד, על פי משפט ב"ד שיש להם כח ע"ז מדין שמים מן הכתוב שנאמר ושפטו, וכמו שכתב רש"י במסכת גיטין דף י' ע"ב, לגלות לנו מקור הדין שדין של דינא דמלכותא דינא משום דבני נח מצווים על הדינים היינו כיון שמצווים מן השמים לעשות משפט, הרי הסכימו מן השמים שמה שיעשו ע"י משפטם שיהיו כן באמת, ולכן ודאי כן הוא הדין שהיבא שמדין חז"ל להורות חלוקה, כן הוא דין שמים שיזכה כל אחד בחצי וחובה הגזול בחצי מדין שמים כדי שיטול השני מחצה, משום דבלא זה לא היה נוטל כלום בפועל. ולפי זה נראה לענ"ד דגם אם רוצה לעשות תשובה אי"צ להחזיר את המחצה שנטל מחבירו ע"י פעולת רשע מה שטען בשקר לפני ב"ד.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ו עמוד א

לימא כתנאי. ביצוע בשלשה, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: פשרה ביחיד. סברוה: לכולי עלמא מקשינן פשרה לדין. מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: דין בשלשה, ומר סבר: דין בשנים? – לא, דכולי עלמא דין בשלשה, והכא בהא קמיפלגי, דמר סבר: מקשינן פשרה לדין, ומר סבר: לא מקשינן פשרה לדין.

רש"י מסכת סנהדרין דף ו עמוד א

זינע – פשרה.

סברוה – רבנן אמוראי, בני הישיבה, ובעו למימר מהכא דדקמוראל ור' אבהו פליגי.

דכולי עלמא – רבנן ור' מאיר.

מקשינן פשרה לדין – דכתיב (שמואל ב ח) משפט ולדקה ואמרינן לקמן דזהו זינע, אלמא דליתקוש למשפט.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לב עמוד ב

דריש לקיש רמי: כתיב בצדק תשפט עמיתך וכתוב צדק צדק תרדף, הא כיצד? כאן – בדין מרומה, כאן – בדין שאין מרומה. רב אשי אמר: מתניתין כדשנין. קרא; אחד לדין ואחד לפשרה. כדתנאי: צדק צדק תרדף – אחד לדין ואחד לפשרה. כיצד? שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה, אם עוברות שתיהן – שתיהן טובעות, בזה אחר זה – שתיהן עוברות. וכן שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון ופגעו זה בזה, אם עלו שניהן – שניהן נופלין, בזה אחר זה – שניהן עולין. הא כיצד? טעונה ושאינה טעונה – תידחה ושאינה טעונה מפני טעונה. קרובה ושאינה קרובה – תידחה קרובה מפני שאינה קרובה. היו שתיהן קרובות, שתיהן רחוקות – הטל פשרה ביניהן, ומעלות שכר זו לזו.

תנו רבנן: צדק צדק תרדף – הלך אחר בית דין יפה, אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף מה עמוד ב

מתני'. קשרו בעליו במוסרה ונעל בפניו כראוי ויצא והזיק, אחד תם ואחד מועד – חייב, דברי ר"מ; רבי יהודה אומר: תם – חייב, ומועד – פטור, שנאמר: ולא ישמרנו בעליו, ושומר הוא זה; ר"א אומר: אין לו שמירה אלא סכין.

גמ'. מאי טעמא דר"מ? קסבר: סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי, ואמר רחמנא: תם ניחייב, דניבעי ליה שמירה פחותה, הדר אמר רחמנא ולא ישמרנו גבי מועד, דנבעי ליה שמירה מעולה, ויליף נגיחה לתם נגיחה למועד; ר"י סבר: סתם שוורים בחזקת שימור קיימי, אמר רחמנא: תם נשלם, דניבעי ליה שמירה מעולה, הדר אמר רחמנא ולא ישמרנו גבי מועד, דנעביד ליה שמירה מעולה, הוי ריבוי אחר ריבוי, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט, מיעט הכתוב לשמירה מעולה.

חידושי הרשב"א מסכת בבא קמא דף מה עמוד ב

קא סבר ר"מ סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימו. כתב הראב"ד ז"ל נראה דכמ"ד פלגא נקא ממונא ס"ל ולית הלכתא כותיה.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף טו עמוד א

אתמר: פלגא נוקא – רב פפא אמר: ממונא, רב הונא בריה דרב יהושע אמר: קנסא. רב פפא אמר ממונא, קסבר: סתם שוורים לאו בחוקת שימור קיימין, ובדין הוא דבעי לשלומי כוליה, ורחמנא הוא דחס עליה דאכתי לא אייעד תוריה; רב הונא בריה דרב יהושע אמר קנסא, קסבר: סתם שוורים בחוקת שימור קיימי, ובדין הוא דלא לשלם כלל, ורחמנא הוא דקנסיה כי היכי דלנטריה לתוריה.

מראי מקומות לשיעור:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף נב עמוד ב

תנו רבנן: לאחר פטירתו של ר' מאיר, אמר להם רבי יהודה לתלמידיו: אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן, מפני שקנתרנים הם, ולא ללמוד תורה הם באים, אלא לקפחני בהלכות הם באים. דחק סומכוס ונכנס, אמר להם, כך שנה לי ר' מאיר: המקדש בחלקו, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים – לא קידש. כעס ר' יהודה עליהם, אמר להם, לא כך אמרתי לכם: אל יכנסו מתלמידי ר'מ לכאן, מפני שקנתרנים הם, ולא ללמוד תורה הם באים, אלא לקפחני בהלכות הם באים? וכי אשה בעזרה מניין! אמר ר' יוסי, יאמר: מאיר שכב, יהודה כעס, יוסי שתק, דברי תורה מה תהא עליה! וכי אין אדם עשוי לקבל קידושין לבתו בעזרה? ואין אשה עשויה לעשות לה שליח לקבל קידושיה בעזרה? ועוד, דחקה ונכנסה, מאי? תניא, ר' יהודה אומר: מקודשת, ר' יוסי אומר: אינה מקודשת. אמר ר' יוחנן, שניהם מקרא אחד דרשו: וזה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש – ר' יהודה סבר: לך ולכל צרכיך, ור' יוסי סבר: כאש, מה אש לאכילה, אף הוא נמי לאכילה.

דברים פרק טז, יח-כ

(יח) שפטים ושטרים תתן לך בכל שערך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק: (יט) לא תטה משפט לא תפיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: (כ) צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך: ס

מלכים א פרק ג, טז-כח

(טז) אז תבאנה שתיים נשים זנות אל המלך ותעמדנה לפניו: (יז) ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואלד עמה בבית: (יח) ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת ואנחנו יחדו אין זר אתנו בבית זולתי שתיים אנחנו בבית: (יט) וימת בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו: (כ) ותקם בתוך הלילה ותקח את בני מאצלי ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת בנה המת השכיבה בחיקי: (כא) ואקם בבקר להיניק את בני והנה מת ואתבונן אליו בבקר והנה לא היה בני אשר ילדתי: (כב) ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובגד המת וזאת אמרת לא כי בגד המת ובני החי ותדברנה לפני המלך: (כג) ויאמר המלך זאת אמרת זה בני החי ובגד המת וזאת אמרת לא כי בגד המת ובני החי: פ (כד) ויאמר המלך קחו לי חרב ויבאו החרב לפני המלך: (כה) ויאמר המלך קרו את הילד החי לשנים ותנו את החצי לאחת ואת החצי לאחת: (כו) ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך כי נכמרו רחמיה על בנה ותאמר בי אדני תנו לה את הילד החי והמת אל תמיתו וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גורו: (כז) ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתו היא אמו: (כח) וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת אלקים בקרבו לעשות משפט: ס

רלב"ג מלכים א פרק ג

שתיים נשים זנות - אחשוב שהיו פונדקאות ומוכרות מזון כטעם רחב הזונה ואפשר שהיו מפקירות עצמן והנה התחכם שלמה להבהילם בזה הענין כדי שיתבאר מדבריהן מי היא אמו כי אשר תחמול יותר על הבן החי יתבאר בלי ספק שהיא אמו: